

Ach já ubohý

*Ach já ubohý, co jsem před těma hody zkusil,
než jsem já na ty koláče forotu snosil.*

*Žena mně povídala, bych se věřil, pravila,
než koláče hody sníme, že zaplatíme.*

*Pro perník jsem musil jít až do Lomnice,
slívy a mák to jsem musil mít z Jilemnice.*

*Pro jablka do Rovenska, byla nejhorší cesta,
a koření to z Příchovic, ale co nejvíc.*

*Pro syrob jsem musil jít do Vysokého,
a kvasnice z Roketnice přinést do toho.*

*Mouku věří Porostlický a perchníka zas Pruský,
a pec zadní tu nám půjčí půlmistr Chříbský.*

*Přišel jsem na Porostlici, chci věřtel běle,
mlynářka mně povídala – až se umele...*

Perník, slívy, mák, jablka, koření, syrob, kvasnice a mouku musel pracně na koláče poshánět chozením po mnoha místech zpěvák staré české lidové písně. Tyto produkty vyrostly během léta, dala je člověku půda i práce jeho rukou. Zatímco kdysi jen

*Pro jablka až do Rovenska musil jít ten, kdo
chtěl kdysi koláče.*

ZPRAVODAJ BIODIVERZITY – 6/2021

Ptačí příbytek na stromě v zimním čase.

FOTO – archiv Gengelu

snesení těchto surovin byl náročný vícedenní úkol (byť někde už byly v písni na dluh), dnes je snadno lze koupit na jednom místě. Ušetříme tak čas i bolavé nohy; pak je ale na nás, jak s ušetřeným časem sami naložíme.

Záhony na zahradě i naše pole odpočívají nyní v zimním klidu. Snad jen pod povrchem půdy, pokud není hluboko zamrzlo, rostou kořeny ozimých obilovin nebo česneku. A my můžeme doma v teple pěstovat rostlinné výpěstky, ať již v podobě bohatých koláčů nebo v pokrmích skromnějších.

Podobně pestrý, jako byl seznam surovin na koláče z písně, je i poslední letošní Zpravodaj, ve kterém přinášíme bohatou směsí článků. Hrst pěstitelských zkušeností se starými odrůdami popisujeme úryvky z došlých dopisů. Dvěma písněmi se vracíme ke koukolu, který nám obrazně zprostředkuje a přináší poselství o člověku a Bohu. V přehledu nakonec představujeme početné nové staré odrůdy, které jsme letos v Gengelu pěstovali.

Všem čtenářům Zpravodaje starých odrůd děkujeme za přízeň, kterou starým odrůdám letos věnovali. Přejeme pěstitelský a osivářský zdar,

v zimě dobré zažívání vlastních i koupených výpěstků a pevné zdraví a veselou mysl do roku 2022.

Petr Dostálek

Zdroj veršů: Přepis z magnetofonové kazety Nerez v Betlémě. České, moravské a slezské lidové koledy vybrali, upravili a zaranžovali Zuzana Navarová a Vít Sázkavský, Monitor Records Ltd, 1993)

Obsah 6/2021

Úvodník	1
Jak letos rostly staré odrůdy brambor, ale také bob, topinambur a lebeda (výběr z pěstitelských zpráv) ..	2–6
Mapa salátu vyšla jako plakát ...	6
Husy puty, husy puty, sbírejte si voves	7
Jako koukol s žitem, od věků Inou k sobě	8–10
O pěstování máku v malém i velkém	11–12
Odrůdové přírůstky do rodiny gengelských plodin	12–14

Jak letos rostly staré odrůdy brambor, ale také bob, topinambur a lebeda – výběr z pěstitelských zpráv

S tejně jako v minulých letech na podzim se nám na Gengel scházejí pěstitelské zprávy a namnožená osiva starých odrůd. Přicházejí od zájemců, kteří si je objednali z gengelské sbírky a letos je vysévali a semenařili. Jsou to dopisy s osivy i balíčky s hlízami, cibulkami či sazeničkami různých druhů plodin.

Aaran Victory má kulovitooválné hlízy a modrofialovou slupku, záběr zachycuje čerstvě vykopané hlízy ještě na stolonech.

Někde se osivaření dařilo více, jinde méně. V některých sáčcích jsou namnožená semínka velká, baculatá, pěkná, lesklá, zkrátka dobře živěná a opatrovaná. V jiných sáčcích se zase krčí jen malí podvyživení, špinaví a matní „zakrsličci“, kterým osud nedopřál rozvinutí do plné krásy. Snad ale za každým vráceným semínkem je vidět snaha o znovuzískání vlastního osiva, které znamená nejen obohacení zahrady toho kterého pěstitele a cenné vlastní semenářské poznatky, ale pomyslň i pokračování života starých odrůd na různých místech naší vlasti.

Průvodní informace k odrůdám z dopisů jsou mnohdy podrobné, jindy zase velmi kusé. Někteří lidé píší své záznamy v ruce na papír, řada zpráv je vytvořena na počítači a zaslána v tištěné podobě.

Podívejme se ale již více přímo na jednotlivé dopisy a zkušenosti, které přinášejí.

Staré odrůdy brambor

Letošní pěstitelské zprávy začneme dvěma, které se věnují výsledkům s výsadbou starých odrůd brambor. Jedna je ze severu Čech, druhá naopak zachycuje výsledky na Jižní Moravě.

Aaran v Podještědí

Starou odrůdu brambor **Aaran Victory**, která pochází ze Skotska a má fialovou slupku, zkusil pěstovat na Liberecku pan **J. Horáček**. Hlízy vysazoval na své zahradě poblíže města Český Dub. Jak se mu dařilo si přečtete v jeho podrobném

spisu, který nám zaslal společně s namnoženými hlízami již v září letošního roku:

„...zasílám nazpět přebytek z letošní sklizně brambor Aaran Victory (SOL001) a pár postřehů z pěstování. Vaše webové stránky sleduji už několik let, ale teprve letos jsem se rozhodl k vůbec první objednávce u Gengelu.

Orientační popis pěstitelské lokality

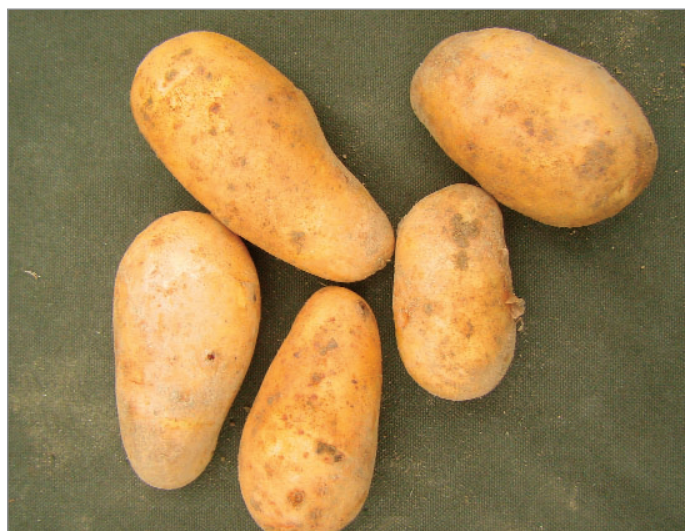
...okr. Liberec, podhůří jižní strany Ještědského hřebene, cca 350–360 m n. m.; mírně svažité návrší otevřené k jihu, jihozápadu; od západu je obec chráněna menším kopcem; půda je na našem pozemku hlinitopískitá, místy až jílovitá, podloží je pískovec.

Volba padla na brambory, které doma odjakživa pěstujeme. Poslední léta sázíme různé vesměs rané či polorané současné odrůdy, nebo přebytky od známých, které jim prostě zbyly. Výsledky jsou různé, obvykle v závislosti na vlastnostech odrůdy a aktuálním počasí. Říkal jsem si, že bych chtěl zkusit něco jiného. Lákalo mě vyzkoušet pozdnější odrůdu a zároveň prověřit případnou při-

rozenou odolnost odrůdy k plísni bramborové. Po dlouhém vybírání jsem nakonec zvolil odrůdu Aaran Victory. Navíc vidina atraktivních modrofialových hlíz byla víc než lákavá.

Všechny „sazáky“ sežrané

Hromádka malých sadbových hlíz dorazila na začátku května. Do země šly 9. května. V nejdlehlším cípu pozemku jsem pro ně připravil menší záhon v sousedství květin a další zeleniny. Do řádku pro brambory jsem navezl chlévský hnůj a kompost. Před zasazením jsem brambory nechal v teple naklíčit. Zanedlouho se začaly objevovat první lístky. Růst však najednou ustal, což jsem zprvu přičítal suššímu počasí. Následně jsem při opatrném odhrnutí zjistil, že prakticky všechny „sazáky“ jsou sežrané a pod řádkem tunel od hlodavce. Vztek vystřídal smutek. Přesto jsem zkusil zbylé zakorenělé části rostlin evakuovat a přesadit do prostorného od volné půdy izolovaného vyvýšeného záhonu. Moc šancí jsem tomu nedával. K drobným bramborovým výhonům jsem přisadil několik afrikánů, aby záhon nevypadal příliš neutěšeně. Tehdy odrůda ukázala svůj potenciál nebyvalé vitality. Během letních měsíců z útlých výhonů vyrostla mohutná nať s bílými květy, která záhon zcela opanovala a dokonce skoro pohltila přisazené afrikány. Larvy mandelinky se nevyskytly žádné, jen na začátku září pár brouků. Stejně tak s plísní bramborovou; v době, kdy brambory na pár set metrů vzdáleném poli byly plísní silně napadeny, Aaran Victory byl bez jediné skvrny. První tmavé fleky na listech jsem postřehl na konci srpna. Nať zcela odešla až těsně před polovinou září. V sobotu 18. září jsem se rozhodl ke sklizni; tiše jsem doufal, abych sklídl aspoň tolik, co jsem zasadil a měl vůbec co zaslat nazpět. Nakonec se z půdy vylouplo dostatečné množství hlíz.

Odrůda Norma a její protáhlé, štíhlé hlízy.

I když letos Aaran Victory neochutnám, na příští rok mám sadbu zajištěnou.

I přes počáteční nečekané obtíže předčila odrůda Aaran Victory moje očekávání a rozhodně v jejím pěstování a udržování budu pokračovat. Třeba se mi časem podaří vytěsnit uniformní porůznu sháněné brambory za tyhle „fialové mazlíky“.

Dilema ovšem zůstává: Copak si z tak pestré nabídky Gengelu objednáám příště?

Z Podještědí srdečně zdraví

Jaroslav Horáček

PS: Přikládám ještě sáček se semeny Kohoutku chalcedonského „horoucí lásky“, který udržuju jako jeden z pozůstatků květeny po mé prababičce (zemřela 1981).

Záchrana téměř ztracené odrůdy

Ze zprávy vyplývá, že její výsadba byla počátkem května, v květnu již bývá půda teplá, což je i dobrý předpoklad pro rychlý růst, byť letošní máj byl spíše chladný. Pěstitel pečlivě připravil vhodné podmínky pro růst hlíz a navezl do řádku hnůj a kompost (je možné také hnojení záhonu již na podzim) a nechal i hlízy naklíčit.

Náhlé zastavení růstu však způsobil hlodavec, který „umí“ jít v půdě pod řádkem a hlízy vyžírát. Pěstitel se i přes tuto nepřízeň, kdy by možná většina lidí už takové brambory „odepsala“, nenechal poškozením od hlodavce odradit a zbytky rostlin zachránil. Přesadil je na jiný záhonek, kde dorostly, a tak se podařilo již téměř ztracenou odrůdu zachránit a vzkřísit znovu k životu a růstu.

Aaran Victory je stará skotská odrůda brambor, pocházející z roku r. 1918, je to tedy již více než stoletá „stařenka“. Její slupka je (modro)fialově zbarvená, dužina uvnitř je, na rozdíl od mnoha současných odrůd, bílá. Očka na hlíze jsou zanořená, hluboká, čímž se také liší od dnešních brambor. Do gengelské sbírky jsme ji získali výměnou od bramboráře v německém Zhořelci v roce 2005.

Květ bramborové odrůdy Universal je bílý.

Skližeň hlíz z jedné rostliny odrůdy Universal v gengelských podmínkách v roce 2017.

Universal je naše stará odrůda, pěstovaná v 50. letech minulého století, která byla vyšlechtěna ve Vyklanticích u Pacova. Je to polopozdní až pozdní sorta, jejíž květ je bílý, hlíza kulovitá až kulovitooválná, střední až větší velikosti. Očka jsou středně hluboká a slupka je žlutohnědá. V tehdejší sortimentu byla vedena jako hospodářská až stolní odrůda s dosti vysokým obsahem škrobu.

Ze zprávy vyplývá, že tato odrůda měla ze všech třech tří starých odrůd nejvyšší výnos, ovšem také se nejvíce kazila.

Zaslané hlízy Aaran Victory od pana Horáčka jsou odrůdově typické, hezké. Jeho zpráva je také pěkným příkladem toho, jaká péče je za jednou namnoženou odrůdou. Každá taková stará sorta má nejen svou dlouhou historii z řady předcházejících let, ale také, jak je vidět, každoroční přesadba či přesetí staré odrůdy vlastně je příběh sám o sobě. Práce a prožitky pěstitele s ní, i dané místo a čas, otiskuje do odrůdy své stopy, stávají se její součástí. A naopak i každý takový počin jako je pěstování, semenaření a množení

staré odrůdy zanechává svoje působení a stopy v člověku, který o odrůdu pečoval a staral se o ni. Jedná se tak o vzájemný, oboustranně obohacující vztah.

Norma, Universal a Modráky na Hodonínsku

Na druhém konci republiky, na jižní Moravě, pěstoval pan **F. Berka** několik odrůd brambor, v nadmořské výšce 230 m n. m. na Hodonínsku. Svou zprávu o pěstování napsal ručně na několik listů papírů A5, přesněji, co odrůda, to jedna strana A5, a připojil ji k balíku hlíz, který nám poslal na Gengel začátkem října. Postřehy a zkušenosti shrnuje stručně a heslovitě, ale výstižně, a tedy dejme slovo už jemu:

Norma: Dostal jsem od Vás 20 ks. Na váhu 0,8 kg.

28.4.2021 zasazeno bez naklíčení.
Zakryto netkanou textilií. Vyrůstlo 17 ks
20.5.2021 okopávka + přihnojeno Cereritem

28.5.2021 Přihmuto. Stále zakryto netkanou textilií. Zakryto až do sklizně.
18.9.2021 Sklizeno 7 kg

Modráky: Dostal jsem od Vás 20 ks. Na váhu 0,8 kg

9.4.2021 jsem dal brambory naklíčit
28.4.2021 brambory zasazeny, polovina zakryta netkanou textilií, polovina nezakryta
20.5.2021 okopávka + přihnojeno Cereritem
28.5.2021 přihmuto

Připomeňme, že **Norma** je naše stará odrůda brambor, která byla povolena do pěstování mezi lety 1940–1950. Je to polopozdní až pozdní brambora, její hlíza je dlouze oválného tvaru, pravidelná, která se velmi dobře škrábe. Hlízy jsou střední až větší se žlutohnědou slupkou a žlutou dužinou, spíše pevnější konzistence. Literatura o ní uvádí, že je to velmi dobrá stolní odrůda na konzum. V gengelských podmínkách se poměrně dobře vyrovnává i s plísní bramborovou.

Zakrytí brambor bílou netkanou textilií.

21.8.2021 sklizena polovina, která byla zakryta. Sklizeno 63 ks.

13.9.2021 sklizena polovina, která byla nezakryta. Sklizeno 60 ks.

Celkem sklizeno 7 kg

Universal: Dostal jsem od Vás 21 ks sadby. Na váhu 1 kg

28.4.2021 zasazeno bez naklíčení.

Zakryto netkanou textilií.

20.5.2021 okopávka + přihnojeno Cereritem

28.5.2021 Přihmuto. Stále zakryto netkanou textilií. Zakryto až do sklizně.

2.9.2021 Sklizeno 19 kg. 1 kg ihned vyřazen po sklizni. Brambory byly nahnílé.

3.10.2021 jsem vyhodil 10 ks. Byly pokryty bílou pláštěm.

Děkuji za poskytnutí sadby a přeji Vám hodně úspěchů ve Vaší činnosti.

František Berka

Jak jsme zjistili při telefonickém rozhovoru s panem Berkou, zakrytí textilií zvolil pěstitel z důvodu zabránění případnému křížení odrůd.

Pod textilií je také tepleji, což vede k urychlení růstu. Protože brambory se množí vegetativně, nebezpečí křížení u nich odpadá. Z tohoto důvodu tedy zakry-

Třetí bramborovou odrůdou byly **Modřáky**, což je krajová sorta pocházející ze Severní Moravy, z Jindřichova na Hranicku. Má hluboce zanořená očka a její slupka je, jak napovídá její jméno, modře či modrofialově zbarvená. Všechny tyto tři odrůdy jsme získali do gengelské sbírky v roce 2007 z genové banky brambor Výzkumného ústavu bramborářského v Havlíčkově Brodě.

tí nutné nebylo. Urychlení vegetace pod textilií však asi přineslo to, že zakrytá část byla sklizena o něco dříve a přinesla o něco málo vyšší výnos, pokud jde o počet sklizených hlíz. Také zde věnoval pěstitel odrůdám odpovídající péči, popsána je okopávka a přihnutí rostlin, též přihnojení minerálním hnojivem. Výnos uvedený ve zprávě u jednotlivých brambor je slušný, u odrůdy Universal dokonce velmi pěkný.

...semena, chuťově dost podobná mladému hrášku

Mladá pěstitelka z Poličska, paní R. Lorencová, získala z Gengelu několik

MODŘÁKY

Dostal jsem od Vás 20 ks sadby. Na váhu 0,8 kg.

9.4.2021 jsem dal brambory naklíčit.

28.4.21 brambory zasazeny, polovina zakryta netkanou textilií, polovina nezakryta.

20.5.21 Okopávka + přihnojeno Cereritem

28.5.21 Přihmuto

21.8.21 Sklizená polovina, která byla zakryta.

Sklizeno 63 ks

13.9.21 Sklizená polovina, která nebyla zakryta.

Sklizeno 60 ks

Celkem sklizeno 7 kg.

Ukázka z ručně psané pěstitelské zprávy – popis pěstování bramborové odrůdy Modřáky na Hodonínsku.

odrůd různých plodin. Zpět zaslala na podzim dobře zpracovaná osiva a sadbu a uvedla k nim: „...na začátku chci uvést, že od Vás mám ještě vysetou pšenici dvouzrnku Katarku, která už roste na zahradě a kukuřici Malované hory, kterou

Hluboce zanořená očka dobře viditelná na umyté hlíze Modřáků.

Osivo bobu Omsk vypěstované na Poličsku.

Bob Omsk, porost na záhonu.

Topinambur Klecanský má velké bílé hlízy.

nyní neposílám a zašlu zpět až s Katar-kou. Nebylo letos možno ji pěstovat, protože bych nedodržela vzdálenost pěstování od jiné kukuřice, kterou zemědělci letos vyseli vedle mého pozemku.

Bob setý OMSK – pěstování ve vyvýšeném záhoně, na jaře přikryt netkanou textilií, nadmořská výška 517 m n. m.

- vyset 5. dubna, kvůli chladnému jaru vzešel až o měsíc déle – kvést začal okolo 12. června

- v červenci jsme ochutnali první semena, chuťově dost podobná mladému hrášku, vařená semena jsem zatím neochutnala – sklizeň suchých lusků na konci léta průběžně, jak zrály na rostlinách, v lusku 2–3 semena, z pár rostlin mi přišlo, že jsem sklídila poměrně dost semen (přiznám se, nevážila jsem) – netrpěl žádnými škůdci ani nemocemi, spodní listy trochu okusovali slimáci

- nehnojila jsem, záhon byl v loňském roce hnojen kompostem

- nenáročný, krásně rostl téměř bez mého zásahu i v dost zapleveleném záhoně

Lebeda BRNĚNSKÁ ČERVENÁ

- pěstovaná na vyvýšeném záhoně a na jaře přikryta netkanou textilií, jako u bobu

- vyseta 5. dubna, vzešla na začátku května

- po 2. červnu, kdy k nám konečně letos dorazilo teplejší počasí, začala bujně růst, některé rostliny byly celé červené, jiné zelené se spodní stranou listů načervenalou, jiné úplně zelené – finální výška činila okolo dvou metrů

- kvetla od začátku srpna

- sklízela jsem mladé listy do salátu, čekala jsem asi trochu jinou chuť, tu bych připodobnila takovému staršímu špenátu, listy mi připadaly docela tuhé, žádnými chorobami ani škůdci netrpěla, část porostu okousaly smy, tak jsem ji zakryla sítí. Nehnojila jsem, záhon byl v loňském

roce hnojen kompostem

Topinambur KLECANSKÝ

- vysazen 7. května na hromadu kompostu společně s dýněmi, s růstem si počkal na teplejší počasí a ukázal se začátkem června

- vyrostly silné a vysoké rostliny 3 metry vysoké, které se bez opory vyvracely

- nekvetl

- sklizen po prvních mrazech 30. září, kdy nať spálil mráz

- dlouhé kořeny se mi ani nepodařilo ze země vydolovat úplně celé

- mladé rostliny dost ožírali slimáci, jinak žádnými jinými chorobami ani škůdci netrpěl

- hlízy jsem zatím neochutnala, chci si je nechat i na příští rok

Děkuji za možnost se zapojit do uchovávání starých odrůd. Přeji krásný den,

List lebedy Brněnské červené s kapkami vody.

Podívejme se blíže na zmíněné odrůdy.

Bob se jménem Omsk pochází z prostředí německé menšiny žijící v Rusku, v městě Omsk. Z původního místa u Volhy se tato menšina přestěhovala do sibiřského Omsku a odrůdu si nesla s sebou. Do Gengelu k nám odrůda připutovala od jednoho německého sběratele fazolí. Její semeno je fialově zbarvené a dosti podobné staré české odrůdě bobu Klatovský. Pěstitelka vrátila větší množství pěkně vyvinutých a sytě fialových semen. Letošní vlhčí počasí s dostatkem deště bobu vyhovovalo a přežil bez újmy i zaplevelení záhonku.

Topinambur Klecanský je pozdní odrůda, vysoká a výnosná, kterou jsme na Gengel získali z Klecan u Prahy v roce 2014. Jde o rodinnou odrůdu s bílou slupkou, která byla v zahradě dárce vysazena již roku 1938. V daných podmínkách Poličska, jak popisuje zpráva, letos odrůda z výsadby 7. května ani nezačala kvést a rostliny zmrzly. Vyvracení vysokých rostlin mohlo být způsobeno výsadbou topinamburů na kompost, který je kyprý a lehčí než půda. Vysoké a bujně rostliny v něm nejsou tak pevně ukotveny a mohou se tedy svou velkou váhou i vysokým těžištěm vyvracet.

Obvykleji se topinambur vysazuje běžně do půdy, a abychom předešli případnému vyvracení, můžeme ho vysadit poměrně dosti hluboko. Z hlubší výsadby sice trvá hlízám o něco déle než vzejdou na povrch půdy, ale zpoždění snadno doženou a stojí pak pevně. Výsadba je možná

Radka Lorencová

Srovnání hlíz topinamburu Klecanského (bílé větší hlízy vlevo) s Topinamburem růžovým a Malým fialovým (nejmenší hlízy vpravo dole).

Rostliny lebedy Brněnské červené jsou dosti mohutné.

i dříve než počátkem května, jako bylo v tomto případě (např. již březno-duben). Stejně jako jiné odrůdy topinamburů i tento snadno zapleveluje, tedy často najdeme příští rok rostliny vyrůstající na daném místě nebo v jeho okolí z drobných nevybraných hlízek či úlomků.

Lebeda zahradní Brněnská červená pochází z Brněnska a mohou se u ní objevit jak rostliny s červeným zbarvením listů, tak i rostliny

s listy zelenými. Pro semenaření a zachování znaků odrůdy doporučujeme vybírat na osivo jen sytě červené rostliny. Zelenočervené, případně zelené sklídit při jednocení na jídlo. Tradičně se lebeda používala ještě před rozšířením špenátu setého jako špenátová zelenina, a to tepelně upravovaná. Tedy jako špenát, ale je možné ji dát do polévky, přidat jako součást náplně do španělských ptáčků apod. Oproti špenátu mohou snad její listy být v syrovém stavu skutečně tužší. Častý je u lebedy zahradní samovýsev a další udržování tímto způsobem, opět pokud možno s výběrem na červenou barvu.

Z pěstitelských zpráv vybral P. Dostál
FOTO – archiv Gengela

U Brněnské červené lebedy se objevují, vedle červených, také rostliny se zelenými listy.

Mapa salátu vyšla také jako plakát

Mapa gengelských odrůd salátu, kterou jsme přinesli v elektronickém Zpravodaji starých odrůd číslo 5/2021, se dočkala také papírové podoby. Nechali jsme ji vytisknout jako celobarevný oboustranný plakát formátu A2 na křídovém papíře. Pro zasílání poštou je tiskovina složena do formátu A5.

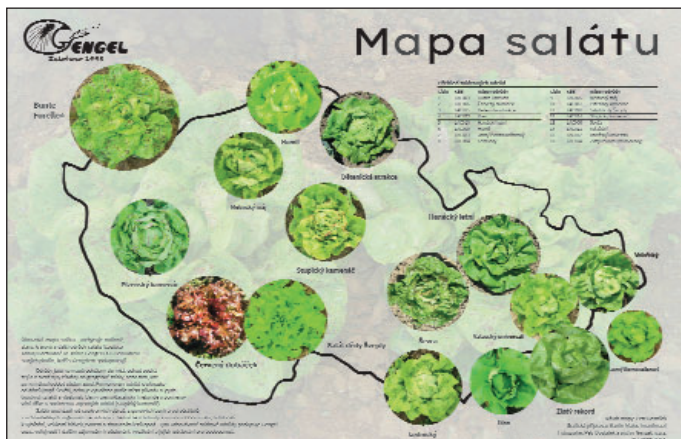
Obrazová mapa zachycuje rodinné, staré, krajové a další odrůdy salátu uchovávané Gengelem. Odrůdy jsou na mapě České republiky umístěny přibližně

do míst svého původního výskytu nebo dlouhodobého pěstování. Fotografie je zobrazují jako vyvinuté salátové hlávky. V tabulce nad mapou je stručný přehled zobrazených šestnácti odrůd s kódy, pod kterými jsou vedeny v gengelské sbírce. Většina odrůd má barvu hlávky světle či tmavěji zelenou, a tak je celá mapa laděna v salátové zelenavém tónu.

Na druhé, zadní straně mapy je podrobný tabulkový přehled odrůd salátu. V něm je uveden jejich název, kód, patrimoniální,

neboli kulturně historická hodnota, rok, kdy byly získány do gengelské sbírky, a krátký popis, někdy včetně průvodních údajů, s nimiž byly získány. U každé odrůdy je také její fotografie v různých dobách vývoje. Zachyceny jsou například jako malé sazenice, dospělá vyvinutá hlávka, porost na záhonu, semenice před květem apod.

Mapu salátu si mohou zájemci objednat na stránkách gengel.cz, kde je zařazena v oddíle Knihovnička. Zde jsou i další podobné obrazové odrůdové mapy, které vyšly v minulých letech (obecná mapa odrůd, fazole, mák, česnek se šalotkou a hrách). **pd**

Mapa gengelských odrůd salátu vyšla v říjnu 2021 jako plakát. Vpravo ukázka zadní strany.

Název odrůdy	Kód	Rok zařazení do geng. sbírky	Patrimonium	Popis, poznámky
Runta Forella	1 AC003	2010		Stará odrůda hlávkového salátu. Tvrdí menší až střední, polokulovité hlávky, s typickým zbarvením listů. Listy jsou zelené s výrazným červenohnědým zbarvením na pletu, připomínající barvu skruvy na pstruhovém tónu. Listy i původní námořný název Runta Forella, nazývá najev v dovozním překladu „petří pstruha“, tedy zhruba salát „pstruhový“ nebo „pstruhový petří“ apod. „Pstruhové saláty“ jsou známé i z naší literatury, např. v Divk. Zelenářství, 7. vydání z roku 1941 uvádí sortu „pstruhový žlutý“. Listy odrůdy jsou jemné, křehké, dříve ejhli. Salát je podle původního autorů z organické VVHÚ určen pro venkovní pěstování pro každé letní až letní, doplněný výsuv březen květen. Odrůda pochází z Německa, kde byla známa již v 19. století. Získána v roce 2010 z organizace VERN (původně IPK).
Červený dubáček	1 AC006	2011		Červenolistý dubáček, listový typ salátu. Odrůda tvoří dosti velká, otevřená hlávky, listy jsou „dubolísté“ tvaru. Červené či červenohnědé barvy, semena jsou hnědá. Výhodou pro domácí pěstování je, že odrůdu lze sklízet jak postupně ohrabávaním okrajových listů, tak jednorázově seřezáním celé hlávky. Je to salát menšího, vhodný i pro začátečníky, při pěstování volíme pro možnost dobrého vývoje výškových rostlin buďte blíž epici. Získáno jako sazenice od soukromého držce v roce 2011 (bez bližších údajů o původu).
Dělnická hlávka	1 AC015	2012		Starší odrůda salátu, která vznikla průběžným vývojem salátového salátu z hlávkového salátu. Hlávky jsou středně velké, dužně zelené.

Husy kdysi podle lidové písně sbíraly oves.

Husy puty, husy puty, sbírejte si voves

Lidová tvorba je téměř nevycerpátným zdrojem poučení o životě lidí dříve a též o kdysi pěstovaných rostlinách. K ovesnému námětu, kterému jsme se zevrubně věnovali ve Zpravodaji starých odrůd číslo 4/2021, bychom chtěli doplnit jednu méně známou lidovou píseň z Jižních Čech, v níž se oves objevuje. Oves nemusí být samozřejmě jen ve známé písni Skákal pes přes oves, ale objevuje se i v řadě jiných.

Píseň nazvaná Husy puty pochází ze Stříbrce u Stráže nad Nežárkou. Zachycuje volání na husy znějící husy puty, husy puty a vedle toho také syčení hus ovesnými zrnky. Snad šlo o pastvu husí na sklizně ovesného poli, snad sypání zrní husím doma či jiný způsob krmení, to

přesně nevíme. Avšak husám šel oves k duhu – měly nést hodně vajec poté, co se dobrého ova nazobaly. Potom také ale již dát pasáčkovi či svému ošetřovateli pokoj, aby se mohl věnovat jiné, snad lepší zábavě!

Ukázka varianty známé písně Skákal pes přes oves v podání kresby Mikoláše Alše z Malého špalíčku, kde se objevuje milostný obsah. Namísto dnes známějšího „Pejsku náš, co děláš, žes tak vesel stále? Řek bych vám, nevím sám, hop a skákal dále...“ se v ní praví: „Skákal pes přes oves, po zaječím sledí, nejedna panenka za myslivcem hledí.“

HUSY PUTY

Husy puty, husy puty,
sbírejte si po zrníčku,
husy puty, husy puty,
sbírejte si voves.

Až se hodně nazobáte,
potom taky ponesete,
husy puty, husy puty,
sbírejte si voves.

Husy puty, husy puty,
sbírejte si po zrníčku,
husy puty, husy puty,
sbírejte si voves.

Až se drobet nazobáte,
potom vy mně pokoj dáte,
husy puty, husy puty,
sbírejte si voves.

Volání husy puty, husy puty připomíná známé volání na slepice na puťa, puťa, puťa či puti, puti, puti apod. a je tak obecnějším oslovením pro různé druhy domácích drůbeží. Krmení hus ovšem svědčí o tom, že netoliko koňům a lidem je oves prospěšný, ale i pro husy znamená snůšku vajec.

pd

PRAMEN:

Čeněk Holas, České národní písně a tance, díl III. Jižní Čechy (citováno v brožurce Zpíváme lidové písně. Jižní Čechy, vydalo Jihočeské folklorní sdružení v rámci přeshraničního projektu Lidová kultura / Volkskultur, rok vydání neuveden.

JAKO KOUKOL S ŽITEM, OD VĚKŮ LNOU K SOBĚ

O starobylém plevelu kroukol jsme podrobně psali v Zpravodaji starých odrůd číslo 3/2021. Představili jsme si ho coby soupevníka kulturních obilovin s podobnými vlastnostmi jako mají pěstované druhy obilí (např. nerozpadavá tobolka se semenem, jež je obdobou nerozpadavého klasu obilovin). Také jsme ukázali kroukol v lidové tvorbě v písních, říkadlech a přirovnáních.

Kroukol však zůstává vděčným námětem písní dodnes, jak o tom svědčí dvě ukázky z novodobé písňové tvorby, které jsme vybrali pro tento Zpravodaj. První je píseň evangelického faráře Svatopluka Karáska ze zpěvníku Českobratrské církve evangelické nazvaného Svítá.

Zpěvník nese podtitul Křesťanské písničky (nejen) pro mládež a vyšel již ve druhém vydání v roce 1999. Druhou ukázkou je ze zcela nedávné současnosti píseň hudební skupiny Antikvartet, pocházející z pera Dušana Vančury, nazvaná Kroukol. V obou těchto písních vycházejí autoři z biblického podobenství a kroukol v nich hraje významnou roli.

s kroukolem, kteréžto druhy, jak se praví „od věků lnou k sobě“, či „od věků se bratří“. Jsou těsně svázány, zejména je to kroukol s ozimým žitem, které bylo dříve u nás hlavní chlebovinou. Rostou společně na poli a pospolu také byly ve vymláčeném zrna, z něhož byly dříve vybírány a odstraňovány. Svědčí o tom i lidové verše, které jsme uvedli ve Zpravodaji číslo 3/2021: „Co dělá má panenka o vánoci, co dělá má panenka v lítě? Vybírá kroukolíček ze pšenice, vybírá kroukolíček v žitě“. Teprve novodobé čištění pomocí tzv. kroukolníků dokázalo kroukol z vymláčeného zrna dokonale oddělit. Spojeny byly kroukol se žitem na poli nejen

Mladé rostliny kroukolu, který je dvouděložnou rostlinou.

Podobenství o zrna a kroukolu *tradicional* ! 287

1. Roz - sé - vač sil ve svět - le dne to zr - no
dob - ré na po - le své když by - la noc je - mu na - vzdo -
ry d'á - bel pro - kle - tou set - bu tam vsil.

Píseň Podobenství o zrna a kroukolu od S. Karáska ve zpěvníku Svítá (2. vydání, 1999).

Biblické podobenství

Jde o podobenství o zrna a kroukolu, nebo také o zrna a pleveli. Toto podobenství nacházíme v evangeliu podle Matouše ve 13. kapitole, ve verších 24–30. Po rozsévání, který na poli rozsévá dobré zrna, přichází v noci nepřítel a do již dobrým semenem osetého pole zasévá kroukol. Když pak semeno vzroste, objeví se znenadání mezi obilím také kroukol. I ptají se lidé hospodáře, kde se kroukol vzal, a zda ho mají vytrhat. On jim odpovídá, že ho zde zasel nepřítel člověka a říká, aby s jeho trháním počkali, a to až do sklizně, aby při trhání kroukolu nebyla s ním zničena i pšenice. Teprve v čase žně pak budou oba druhy odděleny. Kroukol spálen ohněm a obilí vzato, ponecháno a uloženo do stodoly.

Spojení žita s kroukolem

Začneme nejprve písní Kroukol od Dušana Vančury. Slyšíme tu o spojení žita

v růstu, ale společně končí jejich žití orbou, což opět naznačuje už dříve uvedená lidová píseň z Plzeňska: „Čtyři koně ve dvoře, žádnéj s nima nevoře. Voře s nima Pepíček, má zelenej klobouček. Jede s nima do pole, zavorávat kroukole.“ Radlice pluhu, orba ničící plevel je tu pojímána jako soud věků končící veškeré bytí, zde se odehrávající v rámci pole a rostlin na něm.

Poetika podobná lidovému slohu

Píseň je v podobě rozhovoru matky s dcerou, matka dává dceři výklad; obraz lásky a beznaděje – zde obraz žita jako obiloviny a kroukolu jako plevelu. Podobenství přechází tak do pomyslných obrazů a spojení. Nakonec se v písní objevuje, pokud bychom si chtěli opět „přihrát svou rostlinnou polévku“, ještě jedna plodina, a to oves jako ovesná kaše (...jako vůně pluje, nad ovesnou kaší).

Semeno kroukolu.

Poetický styl písně i její obsah je dosti blízký dřívější lidové tvorbě a lidovým písním. Důraz na lásku, či milostný vztah, je v nich častý, a zde jsou to např. „stvolý lásky, stébla beznaděje“, nebo „lásky vždycky tu je, nad námi se vznáší“. Z rostlinného pohledu mluví píseň v našich končinách asi o běžnějším spojení kroukolu a žita, nikoliv o spojení kroukolu s pšenicí, o kterém se píše v bibli. Pšenice byla jako hlavní obilovina spíše obvyklá v původním palestinském či blízkovýchodním prostředí. Také zmínka o orbě je návazností na lidové verše, kdy rolnická práce byla běžnou činností a jako taková se často objevuje v podobě dějiště či pozadí mezilidských vztahů.

KOUKOL

*Mezi stvolý lásky,
stébla beznaděje,
řekněte mi máti,
kdo ten plevel seje?
řekněte mi máti,
kdo ten plevel seje?*

*Mezi stvolý lásky,
stébla beznaděje,
řekněte mi máti,
kdo ten plevel seje?*

*Beznaděj, má dcero,
k lidské lásce patří,
jako koukol s žitem,
od věků se bratří,
i když třeba jedno,
druhého se bojí,
neuniknou sobě,
radlice je spojí.*

*Mezi stvolý lásky,
lidská zloba vzchází,
řekněte mi máti,
kdo ten plevel sází?*

*Láska, milá dcero,
nevyhne se zlobě,
jako koukol s žitem,
od věků Inou k sobě,
i když třeba jedno,
druhého se bojí,
neuniknou sobě,
radlice je spojí.*

*Láska vždycky tu je,
láska vždycky tu je,
nad námi se vznáší,
jako vůně pluje,
nad ovesnou kaší.*

Žito bylo u nás dříve často spojeno s koukolem.

Drsné podání evangelického kazatele

Svérázný, stejně jako byl svérázný i jeho autor, je sloh písně Podobenství o zrně a koukolu od Svatopluka Karáska. Vychází přímo z biblického podobenství, které v prvních slokách opisuje svými slovy. Píseň se jen hemží nespisovnými výrazy a tvary, najdeme zde pojmy a spojení např. „plevel lidskej“, „ňáký nemešla“, „fest prorostlé“ apod., ale její poselství je zřejmé. Na pozadí podobenství z něhož vychází, pak ale následně pokračuje k jasnému sdělení, že lidské rozhodování, kdo je koukolem, tedy „plevelem lidským“, a kdo dobrým zrnem, ponechává na posouzení Nejvyššímu.

Již mnohokrát v dějinách se totiž lidská snaha o takové rozdělení nesetkala se zdarem a nedopadla dobře, byť byla snad mnohdy vedena původně dobrými úmysly. Karáskova píseň je mnohem „drsnější“ než jemná, „citová“ Vančurova, a to nejen používaným jazykem. Nebojí se nabídnout i vlastní společenský výklad. Oddělení zrna od koukolu je nutno ponechat Bohu a „my můžeme třídit brambory“. Tedy věnovat se tomu, co nám náleží a co zvládneme (a to je mimo jiné pomyslně opět práce s pěstovanými rostlinami – tu jednoduché třídění brambor!).

PODOBENSTVÍ O ZRNU A KOUKOLU

1. Rozsévač sil ve světle dne
to zrna dobré na pole své
když byla noc jemu navzdory
dábel prokletou setbu tam vsil.

2. Ta setba noci s tou setbou dne
v kořenech svých jsou prorostlé
ted' chceš plejt koukol jseš chorý
to máš jako bys to pole zryl.

3. Nechte to růst po mnoho dní
vše musí uzrát až v době žni
dá Pán do stodol zrna dobrý
plevel dá na hnůj aby tam shnil.

4. To pole je náš svět a v něm roste
dáblova setba i setba dne
mnohé jsou ted' spory
zrnem kdo byl kdo koukolem byl.

5. Vždyť je tu ten co sil když byla noc
a jeho lidi když získá moc
stavěj lágry a komory
plevel lidskej aby oddělen byl.

6. Přicházej mnozí a pod různou lstí
tu lidskou setbu že pročistí
pak natáhne bačkory
za plevel kdo by označen byl.

7. A jak v celém poli tak i v duši tvé
je dobro se zlem fest prorostlé

Mladá pšenice.

*tak sme dobrý i potvory
vždyť Bůh i d'ábel přeci v srdci tvém sil.
8. Dyby tak přišly ňáký nemešla
že náš svět zbaví od všeho zla
řek bych vy blázni to sou fóry
kdo z nás by pak v tom poli zbyl.*

*9. Kdo je zrnem dobrým
a kdo patří na hnůj
do toho Bohu ty nefušuj
my můžeme třídit brambory
a nás si po žních přebere Bůh.*

*10. Nechte to růst jen to nech růst
ať spolu roste vše co má vzrůst
vždyť všechny hrůzy a horory
byly v touze by svět očištěn byl.*

(Ze zpěvníku Svítá. Křesťanské písničky
(nejen) pro mládež, Kalich, Praha 1999)

Srovnání biblických překladů

Zastavme se ještě u výchozího podobenství o koukolu v biblickém podání. Bible je nepřekládanější knihou na světě a též u nás ji známe v mnoha a mnoha různých překladech. Můžeme tak dobře porovnat různá biblická pojetí, jak přináší dané verše Matoušova evangelia.

Starobylý a občas stále užívaný je překlad Kralický (vyšel v Kralicích na Moravě). I přes na první pohled zastaralý jazyk je tu velmi dobře srozumitelný a jasný, snad jen v jednom místě významově neobvyklý, totiž, když uvádí, že lidé „zesnuli“. Ze souvislosti je jasné, že není myšleno jako dnes, že zemřeli, ale jen usnuli.

Z moderních překladů asi nejčastěji užívaný a stále hojně rozšířený je překlad ekumenický vznikající v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století a jako třetí vyberme zcela nedávný překlad

Květy koukolu na záhonku po ránu jsou ještě zatím zavřené.

Mladé rostliny jílku jsou velmi podobné obilí.

nazvaný Bible 21. Srovnáme-li je z rostlinného pohledu, pak kraličtí překladatelé používají pro setbu, kterou učinil v noci do již osetého pole nepřítel, slovo koukol, zatímco ekumenický překlad volí zde obecné slovo plevel. Bible 21 se pak vrací

opět ke koukolu. Panuje zde tedy kolísání a nejednotnost.

Koukol nebo jílek?

Z pohledu rostlinného můžeme najít rozličné výklady toho, jaký to plevel zasel nepřítel mezi pšenici. Tedy, zda to byl ve smyslu botanickém skutečně koukol (*Agrostemma githago*), jak o tom mluví Kralický překlad. Z popisu, kdy se plevel objevuje mezi obilím až poté, co dostatečně vzrostlo, se často soudí, že to nebyl koukol. Ten je totiž dobře rozeznatelný od obilí už hned záhy po vzejití, v počáteční podobě malé rostlinky, protože patří k tzv. dvouděložným rostlinám, zatímco obiloviny jsou jednoděložné. Soudí se proto, že se jednalo spíše o jílek mámivý (*Lolium temulentum*). Také významný a starobylý plevelný druh, který je jako jednoděložná rostlina velmi podobný a jen velmi těžko od jednoděložné pšenice rozeznatelný. Odliší se od ní až mnohem později, kdy rostliny vymetají a objeví se klasy, jež pak jsou vzájemně již dobře rozlišitelné.

Z pohledu podobenství a jeho poselství pro člověka není lpění na tom či onom slově to nejpodstatnější, zda šlo o koukol nebo jílek, nebo obecně plevel. Významné je především poselství celého podobenství jako takového.

Skližený zralý jílek.

Semeno jílku mámvého.

Bible Kralická, text z roku 1613

Jiné podobenství předložil jim, řka: Podobno jest království nebeské člověku rozsívajícímu dobré semeno na poli svém. 25 Když pak lidé zesnuli, přišel nepřítel jeho, a nasál koukole mezi pšenici, a odšel. 26 A když zrostla bylina, a užitek přinesla, tedy ukázal se i koukol. 27 I přistoupivše služebníci hospodáře toho, řekli jemu: Pane, zdaliž jsi dobrého semene nenasál na poli svém? Kdeže se pak vzal koukol? 28 A on řekl jim: Nepřítel člověk to učinil. Služebníci pak řekli mu: Chceš-li tedy, ať jdeme a vytrháme jej? 29 On pak odpověděl: Nikoli, abyste snad trhající koukol, spolu s ním nevytrhali pšenice. Nechte, ať obé spolu roste až do žně. A v čas žně díím žencům: Vytrhejte nejprv koukol, a svažte jej ve snopky ke spálení, ale pšenici shromážděte do stodoly mé.

Ekumenický překlad

24 Předložil jim jiné podobenství: „S královstvím nebeským je to tak, jako když jeden člověk zasel dobré semeno na svém poli. 25 Když však lidé spali, přišel jeho nepřítel, nasej plevel do pšenice a odešel. 26 Když vyrostlo stéblo a nasadilo na klas, tu se ukázal i plevel. 27 Přišli sluhové toho hospodáře a řekli mu: ‚Pane, cožpak jsi nenasel na svém poli dobré semeno? Kde se vzal plevel?‘ 28 On jim odpověděl: ‚To udělal nepřítel.‘ Sluhové mu řeknou: ‚Máme jít a plevel vytrhat?‘ 29 On však odpoví: Ne, protože při trhání plevelu byste vyrvali z kořenů i pšenici. 30 Nechte, ať spolu roste obojí až do žně; a v čas žně řeknu žencům: ‚Seberte nejprve plevel a svažte jej do otýpek k spálení, ale pšenici shromážděte do mé stodoly.‘“

Bible 21

Pověděl jim další podobenství: „Nebeské království je, jako když člověk rozsívá na svém poli dobré semeno. Ale zatímco lidé spali, přišel jeho nepřítel, nasej mezi pšenici koukol a odešel. Když pak vzešla stébla a přinesla úrodu, tehdy se ukázal i koukol. Služebníci toho hospodáře tedy přišli a ptali se ho: ‚Pane, nenasel jsi na svém poli dobré semeno? Odkud se tedy vzal ten koukol?‘ Odpověděl jim: ‚To udělal nepřítel.‘ Služebníci se zeptali: ‚Chceš, abychom ho šli vytrhat?‘ Ale on řekl: ‚Nikoli, protože byste při trhání koukolu mohli vytrhnout i pšenici. Nechte obojí růst spolu až do žně. V čas žně řeknu žencům: Vytrhejte nejdříve koukol a svažte do snopků ke spálení. Pšenici ale shromážděte do mé obilnice.‘“

P. Dostálek

FOTO – autor a archiv Gengelu

O PĚSTOVÁNÍ MÁKU V MALÉM I VELKÉM *Napsal Fr. Lenz*

Z e starých knih jsme tentokrát znovu sáhli po *Hospodářské čítance* z roku 1893 a vybrali příspěvek věnovaný pěstování máku. Z knihy jsme již před časem přinesli stať *Pěstování fasolí na Hané* (viz *Zpravodaj* č. 1/2021).

Článek shrnuje nároky máku a snaží se povzbudit k většímu rozšíření pěstování této tradiční olejiny. Příspěvek byl sice původně určen pro hospodáře, tedy menší i větší rolníky. Mnohá uvedená doporučení jsou ale velmi dobře použitelná pro zájemce o pěstování máku také dnes, pro ty kteří ho chtějí vysévat na malé výměře na zahradě. I s odstupem více než století, které uplynulo od vydání *Hospodářské čítanky*, jsou údaje většinou stále platné.

Kvetoucí makový záhon přináší hospodáři i radost.

Mák jest výnosnou plodinou a škoda, že se nepěstuje u nás u větší míře, nežli se děje posud. Daří se nejenom v pozeňnaných krajích naší vlasti, nýbrž také na Šumavě, méně pozeňnané. Přiváží se ho do roka velké množství z ciziny a není lepším našeho. Proč se tak děje? Ze starého předsudku, že bychom to tak nedovedli, že naše klimatické poměry jsou méně příznivé než někde jinde, z mylného náhledu, že ten cizí jest sladší, a konečně také, řekněme to upřímně, z vlastního svého pohodlí. S ovšem jest arci méně práce a ošetřování. Za to je mák vděčnější.

Mák vyžaduje dobré, v předešlém roce silně vyhojené, kypře půdy, trochu pletí a okopávání. Tak se mu daří nejlépe. Zvláštní výhoda u máku je ta, že v půdě sebe bujnější nelehne. Chci tímto povzbudit k pěstování máku a naznačím krátce, jak jej možno sít v malém i ve velkém.

V malém. Sebe menší hospodář má kousek pozemku, z něhož může věnovati jedno nebo více set čtverečných metrů pro mák. Bude mít z toho užitek a také radost, zejména když je mák ve květu. Mák možno sít dosti záhy na jaře a mráz mu tak snadno neuškodí. Ale přece radno vyčkati, až je půda aspoň poněkud prohřátá. Nejlépe sít od druhé poloviny až do konce března; dle poměrů povětrnostních také až v dubnu.

Orati – „mísiti“ k máku má se na podzim, je to výhodnější nežli orba jarní, krátce před setbou. V takovém případě stačí na jaře pouhé ostré převláčení nebo mělké harkování. Nakypřená a převláčená

pole se pak lehce přiválí. Na plochu takto přihlazenou se seje. Kdo nemá secího stroje, pomůže si jednoduchým z n a m e n á č e m, jímž nadělá rýžky, do kterých pak seje. Velké hrábě, do nichž zaděláme čtyři dřevěné hřeby ve vzdálenosti 40–45 cm, to spraví.

Setba do řádků je nejvýhodnější, neboť mák vyžaduje, aby byl plet a aspoň jednou okopáván. Také proorání jako u cukrovky mu jde k duhu. Pak dělá divy.

Secí stroj nahradí v malém litrová láhev, do níž se nasype semeno makové s jemným pískem; v jakém poměru, dá zdravý rozum – a cit. Semenem z jedné velké makovice můžeme osít plochu až 100 m² (to jest ar) i více. Naplněná láhev uzavře se rozříznutou zátkou, do níž dáme obyčejný husí brk. Při seti se láhev jednoduše obrátí brkem dolů, jde se po rýhách zna-

menáčem udělaných a semeno padá samo. Čiperný chlapec oseje za několik hodin velkou plochu.

K zadělání či přikrytí semene stačí "velké hrábě", jichž se v menších hospodářstvích o žních užívá k pohrabování. Není-li jich, stačí obyčejná olšová, smrková nebo jiná větev, již třeba zase chlapec po rýhách za sebou táhne. Semeno makové nesmí býti hluboko zaděláno, jinak se dusí.

Mák vzejde během desíti dnů a jakmile je znáti řádky, již je výhodno přeběhnouti je motýčkou, a při řádcích samotných lehce je okopati, a je-li třeba, i propleti. Ve 3–4 nedělích, když už rostlinky jsou větší, třeba okopati ještě jednou, a to důkladně. Protrhání čili jednocení na 10–15 cm vzdálenosti může se díti současně nebo o několik dní později, ale neradno promeškati, a jednotiti až tenkrát, když mák je již přerostlý a počíná též bujet. Na větrných místech pro jemnost jeho lístků mák pěstovati nemůžeme.

Ve velkém. Zde radno sít strojem. Ale i zde musí býti pole dle povahy půdy více méně přiváleno a s bot sundána závaží. I při tomto způsobu setby nutno semeno makové smíchat, ale nikoli s pískem, nýbrž s drtinami na jemno přeseťmi. Písek totiž při otrášení se stroje padá dolů, kdežto lehké semeno zůstává na povrchu (totiž ve stroji). Častější zastavování se stroje za účelem promíchání bývá zdlouhavé, a opomine-li se, je setba nestejná, ba celé řádky zůstávají prázdné. Ošetřování je totéž jako při pěstování v malém. Při seti strojem možno přimíchati s výhodou m r k e v, buď kuchyňskou nebo pícní. Poslední daří se v máku znamenitě. V takovém případě se pak při jednocení nechá mezi mákem vždy jedna až dvě mrkvičky. Po sklizni máku může pak mrkev několik neděl pohodlně růsti, aby se dokonale vyvinula. K seti hodí se nejlépe mák modrý zavřený. Největšího výtěžku při pěstování máku dosáhneme, pakli opium hledíme získati. Opatrně makovici nařízneme a šťávu bílou, když ztuhla, sbíráme a prodáme. Při tom sklizeň zrna jest téměř neztencena.

Znamenák na vyznačování řádků k seti. Oboustranné provedení na vzdálenost řádků 30 a 40 centimetrů. Mák možno set na obě meziřádkové vzdálenosti, přičemž *Hospodářská čítanka* doporučovala 40–45 cm.

Mladý, malý, nedávno vzešlý, mák vyžaduje okopávku a odplevelování.

Hustý mák před jednocením.

ODRŮDOVÉ PŘÍRŮSTKY DO RODINY GENGELSKÝCH PLODIN

Od dárců dostáváme na Gengel průběžně cenné rodinné, krajové a další odrůdy. Ty podle našich možností po namnožení dříve nebo později zařazujeme do nabídky pro veřejnost na internetových stránkách gengel.cz.

Pokračujeme v stručném představení vybraných odrůdových přírůstků, které jsme zde nedávno doplnili; předchozí přehled odrůd byl ve Zpravodaji číslo 2/2021. U odrůd uvádíme druh plodiny, název odrůdy, kód v gengelské sbírce a její stručný popis, někdy i s původními údaji od dárce.

Květ Súľovského máku počátkem července 2017.

Skližené makovice Súľovského máku.

Mák setý Súľovský (PAP048)

– rodinný bělosemenný mák původem ze Slovenska, ze Súľova. Květ je světlý a tmavším základem, v gengelském pěstování u nás byla odrůda v květu vcelku jednotná. Makovice jsou zavalitého, „banátého“ tvaru, semeno je bílé, jednotlivě se vyskytly i makovice se semeny narůžovělými, červenavými apod. V květu byl u nás Súľovský mák hojně navštěvován pestřenkami a dalším hmyzem. Dárkyně odrůdy mák udržuje asi čtyřicet pět let, je to místní odrůda, v oblasti Súľova-Hradné pěstovaná. Používá ho tradičně „na koláče, na rezance“, její dcery z něho dělají i další věci jako „keksíky“. Při kuchyňské přípravě používá mák přímo a nespáruje ho mlékem, ani ničím jiným.

Podle ní se spařují jen tmavé máky. Pěstujeme od roku 2016.

Rajče Leščukovo oranžové (LYC034)

– rodinná odrůda rajských jablíček získaná z Uničova. Dárce o rajčeti uvedl: „...pěstovala již moje maminka snad před čtyřiceti roky. Odrůda spíše pozdní, s dlouhou vegetační dobou, rostliny jsou silné, vysoké. Plody jsou velké, oranžové, obsahují málo semen, výborné jemnější chuti, která je odlišná od rajčat červených. Plody jsou nejlepší k přímému konzumu.“ Plody jsou ploše kulovité, středně velké až velké, žlutooranžové barvy, lahodné chuti a vůně. Stonek je silný až „masivní“, rostlina má bohaté olistění a vzhledem k delší vegetační době doporučujeme odrůdu zejména do fóliovníku či skleníku. Odrůda nám byla zaslána poštou roku 2007.

Plody rodinného rajčete nazvaného Leščukovo oranžové.

Původ Vojákových fazolí ze Žádlovic má typickou hnědou kresbou vojáka.

Fazol keříčkový Vojákové (Žádlovice) (PHA229)

– původ vojákových fazolí získaný z Hané, z obce Žádlovic. Semeno je bílé s hnědou kresbou připomínající vojáka v pozoru, stejné či velmi podobné jako u odrůdy Vojákové (PHA001). Lusky jsou zelené, růst rostlin je keříčkový. Dárce nám spolu s osivem zaslal k odrůdě následující informace: „Přikládám pár fazolí, o nichž bylo psáno v předchozích číslech Bio (viz příspěvek Vojáci a policajti, ale i panáčky, andělé ... a lidé v měsíčníku Bio č. 12/2014, pozn. redakce). Historie – pěstuje je sousedka, 86 r., mnoho let. Za mlada je dostala od své tchyně, oblast Velké Opatovice.“ Odrůda pochází od soukromého dárce, čtenáře Bio a na Gengel jsme ji dostali v roce 2015.

Fazol keříčkový Antoníčková červená (PHA364)

– rodinná odrůda keříčkové fazole z jižní Moravy, pěstovaná původní uchovatelkou asi padesát let a pocházející od její maminky. Keřiky jsou nižší, semeno je protáhlé, bílé s červeným „obrázkem“ lidské postavičky. Používá se jako luštěnina na polévky a omáčky. Odrůda podle průvodní zprávy zraje dříve než ostatní keříčkové odrůdy od téže dárkyně (Okatá PHA366, Barevná z Vracova PHA363, Sirkovice velká PHA367). Obvyklý místní

U keříčkových fazolí Antoníčková černá je kresba postavy na semeni černé barvy.

...lusky jsou zelené barvy.

výsev je v druhé půli dubna. Semeno Antoníčkovy červené je větší než u odrůdy Antoníčkovy černé, které je jinak barevně její obdobou, jen je u ní postavička barvy černé. Odrůdu jsem dostali od soukromé dárkyně v roce 2020.

Fazol keříčkový Antoníčková černá (PHA365)

– rodinná odrůda keříčkové fazole z jižní Moravy, pěstovaná původní uchovatelkou asi padesát let a pocházející od její maminky. Keřiky jsou nižší, semeno je protáhlé, bílé s černým „obrázkem“ lidské postavičky. Používá se jako luštěnina na polévky a omáčky, odrůda zraje dříve než ostatní keříčkové odrůdy od téže dárkyně (Okatá PHA366, Barevná z Vracova PHA363, Sirkovice velká PHA367). Obvyklý výsev je v druhé půli dubna. Semeno Antoníčkovy černé je menší než u odrůdy Antoníčkovy červené, které je jinak barevně její obdobou, jen je postavička barvy červené. Odrůdu jsme dostali od soukromé dárkyně v roce 2020.

...zatímco její bratříček Antoníčková červená má kresbu červenou.

Lilie Velké Přílepy (LIL002)

– starší původ bílé, takzvané kostelní, lilie ze středních Čech. Dárkyně o ní napsala: „posílám Vám slíbené cibule lilie bílé (královské). Mám ji asi od roku 1968–69. Tehdy jsem dostala pár cibulek od sousedky, která jich měla velký záhon. Mně se líbily, protože vypadaly velmi krásně a krásně voněly. Je to nenáročná rostlina, „velmi samostatná“. Během těch let jsem jí jen 2 x změnila stanoviště. Jednou, když jsme se přestěhovali, a podruhé před pár lety, když jsem měla dojem, že se jí už dobře nedaří. Během léta ji občas pohnojím a na podzim dosypu trochu kompostu. Také jsem ji celkem úspěšně množila lupínky v pilinách...“ Lilie má krásné, velké, bílé a libě vonící květy. Rostlina je vysoká, stonek je ale pevný, nepoléhá.

Lilie z Velkých Přílep s krásným bílým květem.

V pěstování vyžaduje občasné odplevelování, pro lilie se v literatuře doporučuje propustná, lehčí půda. Druh se často zobrazuje ve výtvarném umění jako symbol panenské čistoty, archanděl Gabriel zvěstující Panně Marii jí podává právě bílou lilii. Množíme ji dělením shluku cibulí, množení lupínky, které uvádí dárkyně, jsme zatím v gengelských podmínkách nezkoušeli. Lilie pochází od soukromé dárkyně, která nám ji zaslala na základě výzvy k pátrání po přeživších starých odrůdách v časopise Receptář v roce 2017.

Levandule Krajová (LAV001)

– rodinná levandule pěstovaná v Záblatí u Prachatic již od 70. let 20. století, asi krajová. Je osvědčená v podhůří, nenáročná, odolná, nevymrzá, má modrý květ. Je světlomilná, aby dobře rostla a prospívala je třeba plné slunce a zabránit zaplevelení, které ji potlačuje. Snadno se množí jak řízků, tak dělením trsů. Levandule Krajová pochází ze sbírky patrimoniálních rostlin z Alenoru, dostali jsme ji v roce 2011.

Česnek Kónyová (ALL066)

– ozimý paličák, který jsme získali z jihu Slovenska od čtenáře časopisu Doma v záhrade. Dárce o něm uvedl: „posielam aj jeden krajový cesnak, ktorý volajú „Kónyová“ (čítajte Kóňová). Mám ho od záhradkára z Rimavskej Soboty. Je to ozimný cesnak paličiak, s veľkým počtom strúčikov.“ Rostliny byly nižší, se širokým listem. Cibule česneku je velká, pacibulky byly v roce 2020 u nás větší než u odrůdy Ruský z Lipnice, ale menší než u od-

Lilové květy na pozadí oblohy.

růdy Z Miřejovických strání. Odrůda raší poměrně pozdě a patří také k pozdějším česnekům, pěstujeme ji od roku 2019.

Česnek Domousnický (ALL060)

– ozimý paličák bílé barvy pěstovaný dlouhodobě ve středních Čechách, původně přinesen ze Slovenska. Získali jsme jej v roce 2018 od soukromé dávkyně, které o něm uvedla: „Domousnický česnek; paličák; 4–5 velkých stroužků v palici; odolný, nevyžaduje v sezóně péči, výtečné květní stvoly ke konzumaci, do jara bezproblémové skladování, velmi výnosný; v Domousicích se pěstuje asi 50 let několika místními. Byl tehdy dovezen z jihu Slovenska z obce Hrušov. Lidé ho zde množí pro vlastní spotřebu a nedají na něho dopustit.“

pd

Foto – archiv Gengel, o.p.s.

Listová růžice lilie z Velkých Přílep v půli dubna.

Česnekové rostliny odrůdy Kónyová jsou nižší, se širokými listy (konec května 2020).

Keříček levandule Krajové.

Sklizené palice česneku Domousnického.

ZPRAVODAJ biodiverzity a uchování starých odrůd, ročník 4, číslo 6/2021. Číslo vyšlo v prosinci 2021. Zpravodaj vydává v elektronické podobě (pdf) Gengel, o. p. s., Veselka 52, 374 01 Trhové Sviny, www.gengel.cz. Odpovědný redaktor Ing. Petr Dostálek. Distribuci, předplatitelský servis, sazbu zprostředkovává vhpres Hradec Králové, 608 476 828. Objednávky směrujte na vhpress1@seznam.cz. **Předplatné na rok 2022 činí 200 Kč** (šest čísel), úhradu můžete zaslat na účet 2319256023/0800 s uvedením e-mailové adresy v poznámce. Distribuce ZPRAVODAJE předplatitelům prostřednictvím e-mailu po ČR a na Slovensko.